

Toni Malminen – Sakari Wuolijoki (toim.)

Oikeus, kirjastot ja kulttuuri

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

www.lakimiesyhdistys.fi

© Suomalainen Lakimiesyhdistys, kirjoittajat sekä kuvaajat ja kuvaoikeuksien haltijat

Kannen taideteos Outi Leinonen: *Opus*, keramiikkaa, 1998

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen omistuksessa, julkaistu taiteilijan luvalla

Kuva: Jani Laukkanen

Kannen suunnittelu: Elina Malmi

Taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISSN-L 0356-7222

ISSN 0356-7222

IBSN 978-951-855-379-6

Oy Nord Print Ab, Helsinki 2019

Kaisa Sinikara

Lainopillisesta seminaarikirjastosta Helsingin yliopiston pääkirjastoon¹

1. Oikeustieteen kirjastopalvelut kehittyvien tutkintojen tukena 1800-luvulla

Keisarillinen asetus oikeuslaitokseen ja muihin siviilihallinnon virkoihin valmistavista tutkinnoista annettiin 1817. Virkatutkinnot merkitsivät virkamiesvalmistuslinjan luomista yliopistoon. Vuoden 1828 statuuteissa säädettiin yliopiston juridisista oppiarvoista: statuuttien mukaan yliopistossa oli oikeustieteen kandidaatin, lisensiaatin ja tohtorin arvot, joiden edellytyksenä oli filosofian kandidaatin arvo. Virkatutkinnoista säädettiin kuitenkin samaan aikaan erillisellä hallinnollisella asetuksella. Asetuksella muodostettiin neljä varsinaista virkatutkintoa. Yliopiston puitteisiin luotiin siten ammatillinen linja. Juridiikan tohtorin arvon saaneet olivat harvinaisia, ja dosentteja oli varsin vähän koko 1800-luvun. Virkatutkintojärjestelmää uudistettiin 1871. Keskeiseksi säädettiin yleinen oikeustutkinto, joka valmisti kaikkiin hallinnollisiin valtionvirkoihin. Sen lisäksi tuli tuomarintutkinto, joka valmisti oikeuslaitoksen virkoihin. Filosofian ja historian opiskelu sitoi korkeammat virkatutkinnot yliopiston sivistystraditioon. Oikeus- ja tuomarintutkinnon lisäksi säädettiin 1871 kameraalitutkinto alempiin hallinnollisiin virkoihin. Käytännöllisen harjoittelun vaatimus liitettiin tutkintoihin.²

Turun palo 1827 tuhosi pääosan Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston Yleisen kirjaston kokoelmista, joita oli alettu kartuttaa Turun Akatemian perustamisesta lähtien.³ Yliopisto siirrettiin seuraavana vuonna Helsinkiin ja kirjaston kokoelmien muodostaminen lähes tyhjästä alkoi. Rainer Knapas on Kansalliskirjaston historiassa *Tiedon valtakunnassa* (2012) todennut, että yliopistolla oli jo 1830-luvulla hyvät kokoelmat oikeustieteellistä kirjallisuut-

¹ Artikkelin pohjautuu pääosiltaan kirjoittajan käsikirjoitukseen Bibliotheca universitatis renovata: Professorien laitostutkimuksista Helsingin yliopiston kirjastoon 1828–2012 ja Helsingin yliopiston arkiston aineistoihin.

² Matti Klinge, Helsingin yliopisto 1640–1990. 2. osa, Keisarillinen Aleksanterin yliopisto 1808–1917, Otava 1989, s. 336–350.

³ Nykyisestä Kansalliskirjastosta käytetään seuraavia nimimuotoja: 1928–1918 Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston Yleinen kirjasto tai lyhyemmin Yleinen kirjasto; vuosina 1919–2005 HYK sekä 2006 alkaen Kansalliskirjasto.

ta. Oikeustieteen kannalta merkityksellisiä olivat erityisesti Helsingin Julkisen kirjaston mukana saatu Caloniuksen kokoelma ja Venäjän tiedeakatemian oikeustieteelliset kirjalahjoitukset.⁴ Näyttää siltä, että juristiprofessorit olivat tyytyväisiä Yleisen kirjaston kokoelmiin. Opettajakunnan tieteelliseen toimintaan jäi vähän aikaa, olihan professoreilla runsaasti yhteiskuntaan ja lainsäädäntöön liittyviä tehtäviä 1800-luvulla mutta erityisesti yhteiskunnan kriisikausina.

Opiskelijoilla puolestaan oli käytettävissään vuonna 1858 perustettu Yleinen ylioppilaskirjasto, joka muodostettiin yhdistämällä osakuntien kirjastot.⁵ Osakunnat olivat ostaneet varattomien opiskelijoiden käyttöön opinnoissa tarvittavaa kirjallisuutta ja kaunokirjallisuutta Turun Akatemian ajoista lähtien. Yleinen ylioppilaskirjasto sai ensimmäiseksi kirjastonhoitajakseen 1858 Karl Collanin, joka kuusi vuotta myöhemmin valittiin yliopiston kirjastonhoitajaksi. Kirjasto sijaitsi aluksi Hallituskadulla, sitten Vanhan Ylioppilastalon toisessa kerroksessa, kunnes kirjastolle rakennettiin oma talo Ylioppilastalon tontille vuonna 1892.⁶

2. Lainopillinen seminaarikirjasto 1910–1960

2.1. Opiskelijat vaativat seminaarikirjastoa vuonna 1910

Uudet opetus- ja opiskelumuodot toivat yliopistoon uudentyyppisiä kirjastoja 1800-luvun lopulta alkaen. Seminaarikirjastoja alkoivat perustaa tarmokkaat nuoret kielitieteen professorit, joilla oli kokemusta eurooppalaisten yliopistojen opetuksesta ja kirjastoista. Ensimmäinen kuvaus seminaarikirjaston perustamisesta klassisen filologian oppiaineeseen on yliopiston toimintakertomuksessa 1887–1890.⁷ Tämän jälkeen syntyi lukuisia uusia oppiaineiden kokoelmia, jotka yhdistettiin Historiallis-kielitieteelliseksi laitokseksi vuonna 1904.⁸ Juma-luusopillinen tiedekunta perusti dekaanin aloitteesta seminaarikirjaston vuonna 1902.⁹

Lainopillisen seminaarikirjaston perustamisaloite tuli opiskelijoilta. Lainopillisen ylioppilastiedekunnan pyynnöstä tiedekunnan opettajakollegio päätti lokakuussa 1910 anoa

⁴ Knapas, R., Tiedon valtakunnassa: Helsingin yliopiston kirjasto – Kansalliskirjasto 1640–2010. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2012, s. 130.

⁵ Kirjaston perustaminen osuu vaiheeseen, jolloin osakunnat oli 1852 lakkautettu ja niiden tilalle oli muodostettu tiedekunnittain jakaantuvat opiskelijajärjestöt (ylioppilastiedekunnat), joita oli viisi, yhtenä niistä lainopillinen ylioppilastiedekunta.

⁶ Hanna Kuusi, Lainatut, viivatut, tentityt: Ylioppilaskunnan kirjasto / Helsingin yliopiston opiskelijakirjasto 1858–2009. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2011, s. 26–29. Esko Häklin kirjoittama Ylioppilaskunnan kirjaston vaiheet (1968) käsittelee osakuntien kirjastoja ja Ylioppilaskunnan kirjaston kehitystä aina 1960-luvulle saakka.

⁷ Redogörelse för Kejserliga Alexanders-Universitetet i Finland under läsåren 1887–1890, s. 61–62.

⁸ Kertomus Helsingin yliopiston toiminnasta 1902–1905, s. 35.

⁹ Kertomus 1902–1905, s. 37.

konsistorilta kirjaston perustamista ja tähän tarvittavaa rahoitusta. Asian kiireellisyyttä osoittaa se, että konsistori hyväksyi esityksen jo viikon päästä ja myönsi 2 000 markan suuruisen perustamisrahoituksen sekä vuotuisen tuhannen markan määrärahan, josta myös kirjastonhoitajan palkka oli maksettava.¹⁰ Seuraavana vuonna kirjastolle myönnettiin 1 650 markan suuruinen lisämääräraha, jotta se voisi tilata ruotsalaisen kausijulkaisun (G. B. Holm: Nytt juridiskt arkiv), jossa julkaistiin mm. referaatteja Korkeimman oikeuden tuomioista. Julkaisu oli jaettu oikeustapauksiin vuodesta 1874 alkaen ja lainsäädäntöä koskevaan aikakauslehteen vuodesta 1886 alkaen. Kirjaston vuosittainen määräraha korotettiin 1 900 markkaan, minkä suuruusena se säilyi lähes koko vuosikymmenen ajan. Rahan arvo heikkeni kuitenkin voimakkaasti.¹¹ Yliopisto rahoitti kirjastoa vararahastostaan. Tilojen vuokraan käytettiin 400 markkaa, amanuenssin palkkaan 500 markkaa ja kirjallisuuden hankintaan 1 000 markkaa.

Kirjaston esimieheksi määrättiin edellisvuonna prosessioikeuden professuuriin nimetty Otto Hj. Granfelt. Hän toimi tehtävässä vuoteen 1918, jolloin hänet nimitettiin korkeimman oikeuden jäseneksi ja oikeusneuvokseksi. Hyvänä opettajana arvostettu Granfelt toi opetukseen oikeustapausten käytännölliset harjoitukset ja näki paljon vaivaa seminaarikirjaston perustamiseksi. Hän oli lähes kymmenen vuoden ajan Helsingin yliopiston vararehtori sekä Helsingin yliopiston ja Åbo Akademin sääntökomitean jäsen.¹² Hänen jälkeensä esimieheksi määrättiin talousoikeuden professori K. A. Moring, jonka esimieskausi jatkui vuoteen 1924.¹³ Häntä seurasivat professorit L. A. Cederberg vuosina 1926–1930 ja Bertil Sjöström vuosina 1930–1936.

Sivutoimisen kirjastoamanuenssin työvelvollisuus oli niukka, vain kaksi tuntia kirjastotyötä viikossa.¹⁴ Tehtävään otettiin A. W. Gadolin,¹⁵ joka oli yleisen lakitieteen ja lainopin ensyklopedian apulainen (apulaisprofessori) vuosina 1910–1921.¹⁶ Kiinnostusta kirjastotyöhön tuki kodin perintö. Hänen isänsä kenraali Axel Gadolin lahjoitti Keisarilliselle Aleksanterin Yliopistolle laajan kirjastokokoelman, josta hyötyivät useat luonnontieteelliset laitokset. Gadolinin sijaisena 1920–1921 oli lakitieteen kandidaatti Åke H. Gartz. Gado-

¹⁰ Vuoden 2018 tasoon muutettuna perustamisrahoitus vastasi noin 8 500 euroa ja vuotuinen ylläpitorahoitus noin 4 200 euroa.

¹¹ Vuoden 2018 tasoon muutettuna 1 900 markkaa vastasi vuonna 1913 noin 7 500 euroa mutta 1917 enää 2 400 euroa.

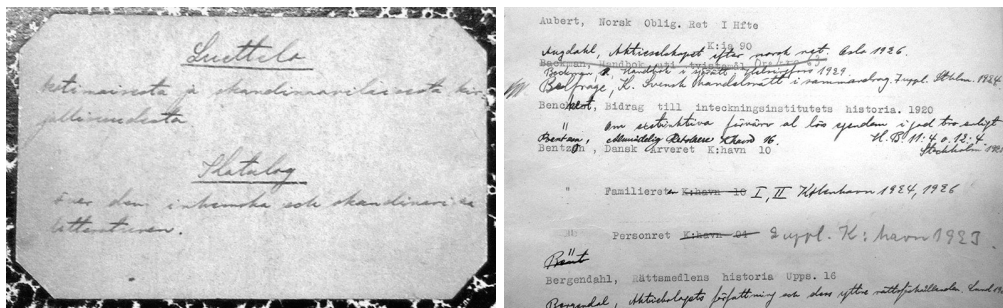
¹² Johanna Forsström – Veli-Matti Autio, Granfelt, Otto Hjalmar (1874–1957). Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4, Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/libproxy.helsinki.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-001974>. (Haettu 9.2.2019.)

¹³ Kertomus 1917–1920, s. 71.

¹⁴ Kertomus 1914–1917, s. 86.

¹⁵ Kirjastonhoitajan vuosipalkka oli aluksi 300 markkaa ja vuodesta 1912 500 markkaa. (Kertomus 1911–1914, s. 63)

¹⁶ Kertomus 1917–1920, s. 71. Seuraavana vuonna Gadolinista tuli Åbo Akademin professori. 1910-luvulla hän oli myös kansanedustajana valtiopäivillä. Gadolinin virkavapauden aikana sijaisena oli lakitieteenkandidaatti Åke H. Gartz.

Seminaarikirjaston julkaisut luettelointiin 1920-luvulla koneella ja sidottiin kirjaksi, johon korjaukset ja täydennykset jouduttiin tekemään käsin. Kuva: Kaisa Sinikara, Helsingin yliopiston arkisto: Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjasto.

linia seurasivat kirjastoamanuenssin tehtävässä lakitieteen kandidaatti, varatuomari Ragnar Hemmer 1921–1929, varatuomari W. A. Palme 1930–1934 ja apulaisprofessori E. M. af Hällström 1934–1936.

Kirjastolle asetettiin myös kirjastovaliokunta, jossa oli yksi opettajakunnan ja kaksi opiskelijoiden edustajaa. Esikuvana lieenee ollut Ylioppilaskunnan kirjaston hallinto, jossa kirjastovaliokunnalla oli keskeinen rooli. Vastaavaa elintä ei ole mainittu muiden seminaarikirjastojen yhteydessä. Lainopillisen seminaarikirjaston hallinnossa myös opiskelijat saivat näin valiokunnan kautta äänensä kuuluville. Tarvittaessa he osallistuivat myös ahkerasti käytetyn kirjaston käytännön toimiin. Opiskelijat järjestivät 1910-luvulla lukusaleihin valvonnan havaitessaan, että kirjoja oli luvatta lainattu kotiin ja otettu esille palauttamatta niitä paikoilleen.¹⁷

2.2. Kurssikirjoja, lahjoituksia ja alan yhdistysten kirjastoja luettiin lukusalissa

Seminaarikirjastoon hankittiin aluksi lähinnä kurssikirjoja. Kirjallisuuden käyttömahdollisuudet paranivat, kun seminaarikirjastoon siirrettiin Suomen Lainopillisen yhdistyksen keskusosaston kirjasto sekä keskusyhdistykselle lahjoitettu ns. Robert Montgomeryn kirjasto. Tähän kokoelmaan tehtävistä ostoista päätti keskusosaston johtokunta. Molemmilla kokoelmilla oli yhteinen hoitaja, jonka palkkaus tuli sekä tiedekunnalta että yhdistyksen keskusosastolta.¹⁸ Myös Asianajajayhdistyksen kirjastoa säilytettiin samassa huoneistossa.

Tieteenalan luonne näkyy kokoelmasta, joka oli käytettävissä seminaarikirjastossa ja jota täydennettiin ostoin ja lahjoituksin. Neljä vuotta perustamisen jälkeen kirjastossa oli

¹⁷ Kertomus 1914–1917, s. 86.

¹⁸ Kertomus 1911–1914, s. 63–64.

1 050 teosta, joista 200 Lainopillisen yhdistyksen keskusosaston kirjoja. Seuraavien neljän vuoden aikana kirjallisuuden määrä oli kasvanut vajaalla kolmella sadalla. Tämän lisäksi kirjaston kokoelmiin kuuluivat Asetuskokoelma vuodesta 1808 lähtien suomeksi ja ruotsiksi, kaikki valtiopäivien painotuotteet suomeksi ja ruotsiksi, komiteanmietintöjä ja lakiehdotuksia sekä erinäisiä yliopistollisia väitöskirjoja, teesejä ja ohjelmia. Kirjasto sai myös lahjoituksina Ruotsin asianajajayhdistyksen asiakirjat, Turun tuomiokapitulilta kirkolliskokousten pöytäkirjat sekä kappaleen kutakin Lainopillisen ylioppilastiedekunnan julkaisemaa kirjaa.¹⁹

2.3. Opiskelija-aktiivisuutta kirjasto- ja kielikysymyksissä

Yliopiston opiskelijamäärät kasvoivat 1800- ja 1900-lukujen taitteesta lähtien. Kysymys suomen kielen asemasta yliopiston kielenä heijasti opiskelijapolven enemmistön ja etabloituneen professorikunnan välistä kulttuurista eroa. Suomenkielisten ylioppilaiden määrä oli jo 1800-luvun lopulla ylittänyt ruotsinkielisten opiskelijoiden määrän, mutta opetuksessa ruotsin kielellä oli edelleen vahva asema. Sama jännite liittyi kirjastokysymyksiin. Yliopiston Yleistä kirjastoa arvosteltiin siitä, että sen amanuenssit olivat pääosin ruotsinkielisiä.²⁰ Kärkevä esimerkki tästä on Ylioppilaslehden silloisen päätoimittajan oikeustieteen kandidaatti Urho Kekkosen pääkirjoitus Tarina isännättömästä talosta vuodelta 1927. Kekkonen arvostelee sekä kirjaston johtoa että henkilöstön valintaa. Aktiivisuudesta kielikysymyksissä kertoo, että hän arvosteli samana vuonna myös Ylioppilaskunnan kirjastoa ruotsinkielisten ylioppilaiden suosimisesta henkilöstövalinnoissa.²¹

...tämän laitoksen henkilökunta joitakin heikkoja poikkeuksia lukuun ottamatta on puoliruotsalaista tai pataruotsalaista ja juuri sitä täysiveristä lajia, joiden ukkovaarit eivät vielä ruotsin sanaa ymmärtäneet, ...meillä voidaan saada vaikka aatelismiehiä suorittamaan juuri niitä tehtäviä, joiden näkee muissa suurissa kirjastoissa olevan tavallisten vahtimestarien hoidettavina... Nyt toki on pakostakin luovuttu siitä, ei niin kovin kauan sitten noudatetusta periaatteesta, että ”genuint finskt namn” saattoi olla esteenä harjoittelijaksi pääsemiselle yliopiston kirjastoon...

Vasta 1920-luvulla yliopiston kirjaston rekrytointi laajeni suomenkielisiin maaseudulta tulleisiin ylioppilaisiin, mihin muutokseen myös Kekkonen viittaa edellä olevassa kirjoituksessaan. Samoin naisia alettiin valita kirjaston henkilökuntaan sen jälkeen, kun yliopiston virat avautuivat naisille vuonna 1916.²²

¹⁹ Kertomus 1914–1917, s. 85.

²⁰ Knapas 2012, s. 243–244.

²¹ Kuusi 2011, s. 61–63; Urho Kekkonen, Yliopiston kirjasto (eli tarina isännättömästä talosta). Ylioppilaslehti 19/1927. Saatavissa: <http://www.doria.fi/handle/10024/8054>. (Haettu 20.4.2019.)

²² Knapas 2012, s. 222–223, 321.

2.4. Kirjasto saa uudet tilat

Opiskelijoiden aloitteesta syntyneessä kirjastossa oli 1930-luvun alussa vasta noin 2 000 teosta. Jokaiselle käyttäjälle voitiin tuolloin antaa oma avain. Yliopiston päärakennuksen laajennus Fabianinkatu 33:ssa otettiin käyttöön kevätlukukauden 1937 alussa. Lainopillinen ja teologinen seminaarikirjasto saivat uudet kirjastotilat päärakennuksen yläkerroksesta ja historiallis-kielitieteellinen laitos talon kolmannelta kerroksesta.²³ Aiempaa avarammat tilat paransivat mahdollisuuksia hankkia kokoelmiin myös ulkomaista kirjallisuutta. Helsingin pommitus helmikuussa 1944 tuhosi yliopiston päärakennuksen juhlasalin ja useat laitokset vaurioituivat.²⁴ Historiallis-kielitieteellinen, lainopillinen ja teologinen seminaarikirjasto säilyivät, sillä ne sijaitsivat päärakennuksen länsisiivessä. Päärakennuksen pommituksen jälkeen niidenkin kirjallisuutta evakuoitiin Asikkalan kuntaan Urajärvelle.

Yliopiston uuden laitosrakennuksen Porthanian valmistuttua vuonna 1955 lainopillinen seminaarikirjasto sai sieltä upouudet ja entistä laajemmat tilat: käytettävissä oli 56 luku- paikkaa, muutama paikka oikeustapausten ratkaisua varten ja huone parille tutkijalle. Kirjasto oli kehittymässä seminaarikirjastosta alansa tieteelliseksi erikoiskirjastoksi. Sodan jälkeen lukuisat merkittävät lahjoitukset rikastuttivat kirjastossa käytössä olevaa aineistoa. Uutta tieteellistä kirjallisuutta saatiin mm. Yhdysvaltojen ASLA-ohjelman kautta. ASLA-ohjelma (Amerikan Suomen lainan apurahat) 1950–1967 tunnetaan Yhdysvalloissa nimellä Public Law 265, 81st Congress. Yhdysvaltain senaatti säati kyseisen lain elokuussa 1949, ja kirjallisuutta Suomeen alettiin saada jo seuraavana vuonna.²⁵ Lainopillinen seminaarikirjasto sai vuosina 1951–1960 ASLA-tuella kirjallisuuslahjoituksia yhteensä vajaan 3 000 dollarin arvosta. Merkityksellistä oli, että tarvittavan kirjallisuuden valinta voitiin tehdä kunkin kirjaston toimesta.

2.5. Sota- ja jälleenrakennusajan esimiehet ja sivutoimiset kirjastonhoitajat

Lainopillisessa seminaarikirjastossa esimiehenä vuodesta 1936 toiminut professori Tapio Tarjanne kaatui jatkosodassa 1941. Kirjaston esimieheksi määrättiin hallinto-oikeuden professoriksi valittu Veli Merikoski, joka oli toiminut sivutoimisena kirjastoamanuenssina. Merikoskea seurasi professori Tauno Tirkkonen 1949–1953. Hänen seuraajastaan prosessi-oikeuden professorista Tauno Ellilästä tuli pitkäaikainen kirjaston esimies.

²³ Kertomus 1936–1937, s. 46–47, 56–57.

²⁴ Kertomus 1943–1944, s. 5–7.

²⁵ Ilkka Mäkinen, Kirjallisuuden hätäavusta ASLA-kirjoihin, *Signum* 1998, s. 143–148; Ilkka Mäkinen, ASLA-kirjat 50 vuotta, Helsingin yliopiston kirjaston tiedotuslehti 3/2000, s. 13–17; Ilkka Mäkinen, Finland Pays Its Debts and Gets Books in Return: ASLA Grants to the Finnish Academic Libraries, 1950–1967, *Libraries and Culture* 1/2001, s. 211–232.

*Arvovaltaisia vieraita oikeustieteellisen tiedekunnan kirjaston juhlassa Porthanian lehtisalis-
sa 1960. Ensimmäisellä rivillä opetusministerinä 1953–1954 toiminut Arvo Salminen, rehtori
Edwin Linkomies ja professori Arvo Sipilä. Toisella rivillä VT Päivikki Sohlberg, professori In-
keri Anttila, professori Bo Palmgren, professori Curt Olsson ja dekaani Aarne Rekola. Kuva:
Helsingin yliopiston arkisto: Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjasto.*

Sivutoiminen kirjastotyö näyttää tarjonneen nuorille tutkijoille mahdollisuuden rahoittaa opintojaan ja tutkimustyötään. Lisäksi se tarjosi hyvän pääsyn ja perehtymisen alan keskeiseen kirjallisuuteen. Lainopillisen seminaarikirjaston sivutoimista kirjastoamanuenssin tehtävää hoitivat vuosina 1936–1941 lakitieteen tohtori apulainen (apulaisprofessori) Veli Merikoski; varatuomari (vuodesta 1951 alkaen professori) Tauno Ellilä 1941–1953; lakitieteen tohtori Matti Ylöstalo 1954–1957 ja lakitieteen lisensiaatti Heikki Jokela vuosina 1958–1960.

Vaikka valtion ja kuntien virkamieskunta kasvoi vuosien 1910–1940 välisenä aikana kolminkertaiseksi, pysyvien virkojen lisääminen kirjastoihin osoittautui mahdottomaksi. Valtio joutui tukemaan työllisyyttä erillisellä rahoituksella. Moneen kirjastoon saatiin palkkausrahoitusta työttömyyden torjumisvaroista, joita osoitettiin erityisesti henkisen alan työttömyyteen.²⁶ Nimikkeinä käytettiin muun muassa virastoapulaisen tai virastovaratyöntekijän nimikkeitä.

²⁶ Kertomukset 1934–1939.

Vasemmalta professori Jouko Halila (kirjaston esimies vuosina 1974–1979), professori Mikael Hidén ja professori Heikki Ylikangas (kirjaston esimies vuosina 1980–1981). Kuva: Eero Roine, Helsingin yliopiston arkisto: Oikeustieteellinen tiedekunta.

Parhaimmillaan työsuhde muuttui ajan kanssa pysyväksi. Ylimääräisenä virastoapulaisena aloittanut ylioppilas Liisa Wecksell (sittemmin Kortekangas) työskenteli kirjastossa parikymmentä vuotta kirjastoapulaisena. Hän oli päteväitynyt oikeustieteeseen 1960-luvun alussa, jolloin kirjastovirkojen perustaminen kävi mahdolliseksi. Saman kirjaston alikirjastonhoitajan ja vs. kirjastonhoitajan tehtävässä hän jatkoi eläkkeelle siirtymiseensä saakka.

3. Lainopillisen tiedekunnan seminaarikirjastosta tiedekuntakirjastoksi

3.1. Tiedekuntien kirjastopalveluja vahvistetaan

Opetusministeriön vuonna 1947 asettama tieteellisten kirjastojen komitea, sittemmin lautakunta, nosti esille tarpeen keskittää kirjastopalveluja ja vahvistaa kirjastojen välistä yhteistyötä. Tieteellistä kirjallisuutta julkaistiin entistä enemmän, joten koordinaatiota kirjallisuuden hankinnassa tarvittiin. Humanistis-yhteiskuntatieteellisiin tiedekuntiin muodostettiin 1950-luvulta lähtien yhä uusia oppiaineita ja laitoksia, jotka alkoivat koota oman erityisalansa kirjallisuutta käsikirjastokseen. Tarvittiin työnjaon selkeyttämistä.

Yliopiston kansleri vahvisti teologisen, lainopillisen ja valtiotieteellisen tiedekunnan kirjastoille johtosäännöt kevätlukukaudella 1960.²⁷ Johtosääntöihin sisältyi merkittäviä muutoksia. Aiemmista seminaarikirjastoista tuli tiedekuntakirjastoja ja niillä tuli olla päätoiminen kirjastonhoitaja, jolla oli vastuu kirjaston kehittämisestä ja käytännön toiminnasta. Kyse oli merkittävästä muutoksesta, sillä kirjastovirkojen aikaansaaminen edellytti laajaa kannatusta tiedekuntien ja koko yliopiston sisällä, jotta ne nousivat prioriteettilistoilla riittävän korkealle valtion tulo- ja menoarviosta päätettäessä.²⁸ Kirjastonhoitajan viran vakiinnuttaminen toi mukanaan myös mahdollisuuden vakiinnuttaa muita kirjastovakansseja. Useimmille tiedekuntakirjastoille kehittyi vahva rooli tiedekunnan laituskirjastojen toimintaa tukevana ja koordinoivana laitoksena.

Vuonna 1960 lainopillisen seminaarikirjaston kokoelmat olivat kasvaneet noin 30 000 niteeseen. Kirjasto oli saanut vuosien mittaan runsaasti lahjoituksia. Lahjoituksista on mainittu muun muassa professorien Lauri Cederberg, Bertil Sjöström ja Allan Serlachius-Särkilähti sekä ministeri Rafael Erichin ja kansleri Antti Tulenheimon arvokkaat kokoelmat. Lisäksi kirjasto sai osan professori Kaarlo Kairan kirjastoa ja huomattavat lahjoitukset Kustaa Hiekan säätiöltä, professori Erik Castrénilta ja korkeimman hallinto-oikeuden presidenttinä toimineen Hugo Rautapään perikunnalta. Merenkulkuneuvos Werner Hacklinin Säätiö ja Outokumpu Oy lahjoittivat rahaa meri- ja vesioikeudellisen kokoelman hankkimiseen.²⁹

3.2. Lainopillisen tiedekunnan kirjastoon päätoimiset kirjastovirat

Johtosäännön (25.2.1960) mukaan kirjastossa tuli olla kirjastonhoitajan virka, jonka pätevyysvaatimuksiin kuului lakitieteen lisensiaatin tutkinto sekä riittävä perehtyneisyys kirjastotyöhön tieteellisessä kirjastossa.³⁰ Kirjastonhoitajan virka perustettiin tammikuussa 1960 annetulla asetuksella.³¹ Viran pätevyysvaatimuksena oli lakitieteen lisensiaatin tutkinto, ilmeisesti siksi, että aiemmat sivutoimiset kirjastonhoitajat olivat harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta lisensiaatteja, tohtoreita tai apulaisprofessoreita. Alan tuntemusta pidettiin tehtävässä keskeisempänä kuin kirjasto-opintoja, joihin edellytettiin ”riittävää perehtyneisyyttä”.

²⁷ Helsingin yliopiston lainopillisen seminaarikirjaston johtosääntö 25.2.1960; Valtiotieteellisen tiedekunnan kirjaston johtosääntö 16.6.1960; Teologisen tiedekunnan kirjaston johtosääntö 27.3.1962. Kaikkien näiden kirjastojen nimi esiintyy tiedekunnan kirjasto -muodossa rehtorinkertomuksessa 1959–1960, vaikka esimerkiksi johtosääntö helmikuussa 1960 vahvistettiin vielä lainopilliselle seminaarikirjastolle.

²⁸ Tätä ennen kirjastovakansseja oli vain Maatalouskirjastossa ja Metsäkirjastossa sekä historiallis-kielitieteellisessä laitoksessa ja 1950 perustetussa valtiotieteellisessä seminaarikirjastossa. Kyseiset vakanssit olivat ammuenssin vakinaisia tai ylimääräisiä virkoja, lukuun ottamatta historiallis-kielitieteellistä laitosta, joka sai kirjastonhoitajan viran 1936.

²⁹ Liisa Kortekangas 1971, Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjasto 60-vuotias, Lakimies 1971, s. 78–82; Kauko Sipponen, Lainopillisen tiedekunnan kirjasto 50-vuotias, Lakimies 1960, s. 977–981.

³⁰ Helsingin yliopiston lainopillisen seminaarikirjaston johtosääntö 25.2.1960.

³¹ Kertomus 1959–1960, s. 40.

Ensimmäiseksi päätoimiseksi kirjastonhoitajaksi valittiin lakitieteen lisensiaatti, valtiotieteen kandidaatti Kauko Sipponen, joka oli viranhaltijana vuosina 1960–1965.³² Hänen seuraajansa oli lakitieteen lisensiaatti Juhani Wirilander vuosina 1965–1981. Wirilander oli useaan otteeseen virkavapaana hoitaessaan siviilioikeuden sekä maa- ja vesioikeuden apulaisprofessorin ja professorin tehtäviä 1969–1980. Oikeustieteen tohtoriksi hän väitteli vuonna 1979. Hän toimi siviilioikeuden professorina 1983–1990 ja sen jälkeen Korkeimman oikeuden oikeusneuvoksena eläkkeelle jäämiseen saakka. Juhani Wirilander oli useita vuosia tiedekuntakirjaston esimies ja eduskunnan kirjaston hallituksen jäsen.³³

Vuonna 1961 vakinaistettiin nuoremman alikirjastonhoitajan toimi, johon nimitettiin vuodesta 1940 alkaen kirjastoapulaisena toiminut ja varanotaariksi pätevöitynyt Liisa Kortekangas. Hän hoiti kirjastonhoitajan tehtävää aluksi Wirilanderin sijaisena tämän virkavapauksien aikana ja sen jälkeen kirjastonhoitajana. Eläkkeelle hän jäi vuonna 1984. Kortekankaan seuraajalla VTM Marjatta Sulevolla oli työkokemusta Eduskunnan kirjastosta aluksi harjoittelijana, sen jälkeen amanuenssin viransijaisena 1970–1973. Työn ohessa Sulevo suoritti tieteellisten kirjastojen virkatutkinnon sekä myöhemmin informaattikkokurssin. Vuonna 1973 Marjatta Sulevo valittiin oikeustieteellisen tiedekunnan kirjastoon ap. nuoremmaksi alikirjastonhoitajaksi. Sulevon monipuolisesta kielitaidosta oli hyötyä kirjaston tehtävissä. Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjastonhoitajaksi hänet nimitettiin 1984. Virka muutettiin kirjastonjohtajan viraksi 1992.³⁴

Päätoimisten kirjastovirkojen vaikutus näkyi 1960-luvun aikana monin tavoin. Kokoelmat järjestettiin ja lehtivuosikertojen sidotuksesta huolehdittiin. Kirjasto paransi tutkijoiden ja opiskelijoiden mahdollisuuksia löytää ja käyttää tiedonlähteitä laatimalla aakkosellisen pääkortiston lisäksi tieteellisten artikkeleiden hakemiston sekä asiasanahakemiston. Myös kirjastonkäytön opetusta kokeiltiin ja silloinen alikirjastonhoitaja, sittemmin oikeusministeri ja oikeuskansleri Paavo Nikula sai tehtäväkseen vuonna 1970 valmistuneen kirjastonkäytön oppaan laatimisen. Henkilöstön ja asiakkaiden työ tehostui myös laitteiden avulla. Monistuslaite helpotti luettelokorttien valmistamista ja valokopio-kone asiakkaiden työskentelyä. Samalla kirjaston määrärahat kasvoivat.³⁵

Kirjasto yritti toistuvasti säädellä kirjaston käyttöä. Kilpailu kirjojen saatavuudesta heijastui käytön rikkeisiin, ja rajoituksia jouduttiin asettamaan. Kirjastonhoitajan antamissa

³² Kortekangas 1971, 80; Kuka kukin on 2003. Kauko Sipponen toimi sittemmin Tampereen yliopiston julkishallinnon professorin tehtävissä, valtioneuvoston ja Tasavallan presidentin kanslian kansliapäällikkönä sekä maaherrana.

³³ Juhani Wirilanderilla oli merkittävä osuus kahden suurhankkeen, Bibliographia Iuridica Fennican ja oikeustietosanakirja Encyclopædia Iuridica Fennican toteuttamisessa.

³⁴ Niskala, A. 2000, Marjatta Sulevon kissanpäivät alkoivat, Helsingin yliopisto Verkkari 14/2000. Saatavissa: <http://hdl.handle.net/10138/171407>. (Haettu 20.4.2019.) Marja-Liisa Harju-Khadr, Kirjat, kissat, Kreikka, kudin,... : Marjatta Sulevo 1945–2004, Helsingin yliopisto Verkkari 7/2004. Saatavissa: <http://hdl.handle.net/10138/170971>. (Haettu 20.4.2019.)

³⁵ Kortekangas 1971, s. 80–81.

järjestyssäännöissä vuodelta 1965 todettiin: ”Henkilö, joka luvatta vie tai yrittää viedä kirjastosta siihen kuuluvan teoksen tai piilottaa kirjastoon kuuluvan teoksen lukupöydän laattikkoon tai väärään paikkaan, voi muun seuraamuksen lisäksi menettää kirjaston käyttöoikeuden”.³⁶ Viisi vuotta myöhemmin kirjaston esimies (professori Tauno Ellilä) puuttui vielä kovemmin sanoin epäjärjestykseen:

”Kun kirjastossa on nyttemmin eri yhteyksissä ja suhteissa havaittu epäjärjestysilmiöitä, jotka haittaavat ja vaikeuttavat kirjaston käyttäjiä ja ovat osaksi jopa rikollista laatua, niin tiedekunnan päätöksen evästyksen mukaisesti ryhdytään toteuttamaan seuraavia toimenpiteitä: Vain opettajilla on oikeus saada lyhytaikaisia lainoja; opiskelijoiden sunnuntailainat lopetetaan; kirjojen ja muiden julkaisujen luvattomiin poistaviemisiin, leikkelemisiin tai turmelemisiin tullaan kiinnittämään tiukempaa huomiota, myös seuraamuksia silmälläpitäen; kirjojen hyllyille tahallisesti väärin sijoittaminen käytön jälkeen saattaa aiheuttaa kirjastokortin menetyksen.”³⁷

3.3. Oikeustieteellisen tiedekunnan vahva rooli yliopiston kirjastolaitoksen selvitystyössä

Valtionhallinnon ja kirjastoalan suunnittelu- ja koordinoitimet heijastuivat luonnollisesti myös Helsingin yliopiston kirjastoverkostoon, sillä yliopistolla oli edustus valtakunnallisissa suunnitteluelimissä. Vaikka korkeakoulujen kehittämislaki 1967–1981 koski ennen kaikkea yliopistoja ja opetushenkilökuntaa, asetti konsistori toimikunnan suunnittelemaan myös laitoskirjastojen kehittämistä.

Laitoskirjastotoimikunnan puheenjohtajaksi määrättiin professori Tauno Ellilä oikeustieteellisestä tiedekunnasta sekä jäseniksi professorit Kauko Pirinen, Veikko Okko ja Veikko Väänänen. Kirjastoasiantuntemusta edustivat jäsenet ylikirjastonhoitaja Jorma Vallinkoski ja kirjastonhoitajat Esko Häkli ja Majlis Tulander. Lisäksi jäsenenä oli työntutkija Martti Asunmaa. Sihteeriksi toimikunta otti oikeustieteellisen tiedekunnan kirjastonhoitaja Juhani Wirilanderin. Kokoonpanossa korostuivat teologinen ja juridinen asiantuntemus: koko toimikunnan puheenjohtaja ja sihteeri olivat oikeustieteellisestä tiedekunnasta ja teologisesta tiedekunnasta työvaliokuntaan nimettiin sekä professori että kirjastonhoitaja.³⁸ Toimikunta oli käytännössä kirjastoasioiden asiantuntijaelin, sillä konsistori antoi sille useita lisätehtäviä, kuten lausuntojen valmistelua. Toimikunta luovutti työnsä konsistorille toukokuussa 1969. Kyseessä oli ensimmäinen laaja selvitys yliopiston monitahoisesta kir-

³⁶ Helsingin yliopiston arkisto: Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjasto: Oikeustieteellisen tiedekuntakirjaston järjestyssäännöt 25.11.1965.

³⁷ Helsingin yliopiston arkisto: Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjasto Esimiehen allekirjoittama tiedote käyttäjille 19.3.1970.

³⁸ Vaadittavien tutkimusten toteuttamiseen ja mietintöehdotuksen laatimista varten toimikunta asetti työvaliokunnan, jonka puheenjohtaja oli professori Kauko Pirinen ja jäseniä kirjastonhoitajat Häkli ja Wirilander sekä työntutkija Asunmaa.

jastolaitoksesta. Keskus-, tiedekunta- ja laitost kirjastojen määrä oli selvityksen mukaan lähes 120.³⁹ Seuraavien vuosien selvitykset tarkensivat yliopiston piirissä olevien kirjastojen määrän olleen lähes 180.⁴⁰

Yliopiston kirjastoverkosto oli kasvanut kunkin tiedekunnan ja laitoksen kulloistenkin tarpeiden mukaisesti vailla yhteisiä periaatteita tai edes koottua tietoa kirjastoista. Toimintaympäristön muutos edellytti uusia linjauksia. Vaikka toimikunta piti mietinnössään vanhaa kolmijakoa pääkirjastoon, tiedekuntakirjastoihin ja laitosten kirjastoihin hyvänä, tiedekuntakohtaisia eroja haluttiin yhtenäistää. Keskeinen esitys oli, että jokaisessa tiedekunnassa tuli olla kirjastotoiminnan keskuksena tiedekuntakirjasto, joka kantaa päävastuun hankinnoista yhdessä laitosten kanssa, luetteloi kirjat ja pitää tiedekunnan kokoelmien keskuskortistoa. Opetushenkilökunnalle haluttiin taata sekä kirjallisuuden käytön mukavuus että vaikutusmahdollisuudet.⁴¹ Laitost kirjastotoimikunta esitti pysyvän kirjastoneuvottelukunnan perustamista kirjastolaitoksen kehittämistä varten.⁴² Yliopiston vuonna 1971 perustamasta kirjastotoimikunnasta tuli keskeinen luottamuselin Helsingin yliopiston kirjastolaitoksen kehittämisessä.

Professori Tauno Ellilällä oli monipuolinen kokemus kirjastotehtävistä. Prosessioikeuden assistenttuurin päätyttyä hänestä tuli lainopillisen seminaarikirjaston sivutoiminen hoitaja vuosiksi 1941–1953. Hän väitteli 1947 ja hoiti yliopiston opetustehtäviä toimien vielä professorina ollessaan parin vuoden ajan sivutoimisena kirjastoamanuenssina, kunnes tiedekunta määräsi hänet kirjaston esimieheksi 1953. Ellilän esimieskausi oli erityisen pitkä päättyen hänen jäämiseensä eläkkeelle professorin virasta 1973.⁴³ Tiedekunnan kirjaston juhliessa 60. toimintavuottaan, professori Ellilä viittasi niihin ideoihin ja neuvoihin, joita eräistä muista tiedekuntakirjastoista oli saatu ja mainitsi erityisesti Esko Häklin, joka 1960-luvulla oli teologisen tiedekunnan kirjastonhoitaja ja laitost kirjastotoimikunnan työvaliokunnan jäsen.⁴⁴ Häkli valittiin jo 1970-luvun puolivälissä ylikirjastonhoitajan virkaan.

Ellilän jälkeen oikeustieteellisen tiedekuntakirjaston esimiestehtävää hoitivat professorit Jouko Halila (1974–1979), Heikki Ylikangas (1980–1981) ja Tore Modeen (1982–1983) sekä aiemmin kirjastonhoitajana toiminut Juhani Wirilander (1984–1990).⁴⁵

³⁹ Laitost kirjastotoimikunnan mietintö. Helsingin yliopisto 1969.

⁴⁰ Helsingin yliopiston kirjastolaitoksen kartoitus. Helsingin yliopisto 1974.

⁴¹ Esko Häkli, 1969, Helsingin yliopiston kirjastolaitosta on tutkittu, Signum 5–6/1969, s. 102–104.

⁴² Laitost kirjastotoimikunnan mietintö 1969, s. 129–134.

⁴³ Veli-Matti Autio, Helsingin yliopiston professorimatrikkeli 1918–1996. Helsingin yliopisto 1997, s. 64–65.

⁴⁴ Kortekangas 1971, s. 78–79.

⁴⁵ Professorien toimikausista ks. Autio 1997.

Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjaston 75-vuotisjuhlakahveilla 18.10.1985 vasemmalta lukien vs. kirjastonhoitaja Liisa Kortekangas 1969–1981, professori Jouko Halila, professori Pirkko K. Koskinen, Eduskunnan kirjaston ylikirjastonhoitaja Eeva-Maija Tammekann, professori Heikki Jokela, professori Mikael Hidén, professori Juhani Wirilander ja selin kirjastonhoitaja Marjatta Sulevo. Kuva: Eero Roine.

4. Uusia aloja ja kirjastotoiminnan muutosvaiheita

4.1. Kansainvälisen talousoikeuden kirjasto perustetaan

Euroopan taloudellinen yhdentymisen ja kansainvälisten taloussuhteiden voimistuva sääntely toivat uudenlaisia kysymyksiä oikeustieteen tutkimukseen ja opetukseen. Helsingin yliopiston konsistori päätti vuonna 1990 perustaa Kansainvälisen talousoikeuden instituutin oikeustieteellisen tiedekunnan yhteyteen.⁴⁶ Instituuttiin kuului kirjasto, jolla oli neuvottelukunta, kirjastonjohtaja, informaatikko ja kirjastos sihteeri. Kirjaston tehtävänä oli seurata alan uusinta kehitystä, kartuttaa kansainvälisten järjestöjen tuottamaa virallismateriaalia ja alan peruskirjallisuutta ja tuottaa tietopalveluja. Alusta alkaen keskeisenä nähtiin myös alan kansainvälisten tietopankkien käyttö ja tuki niiden käytössä.⁴⁷ KATTI-kirjaston saama EDC (European documentation centre) -status avasi yhteyksiä moniin eurooppalaisiin kirjastoihin ja EY:n, vuodesta 1993 lähtien EU:n toimielimiin.

⁴⁶ Helsingin yliopiston arkisto: Kansainvälisen talousoikeuden instituutin johtosääntö Kanslerin 23 päivänä lokakuuta 1990 antama.

⁴⁷ Helsingin yliopiston arkisto: Kansainvälisen talousoikeuden instituutin kirjasto: Suunnitelma Kansainvälisen talousoikeuden instituutin kirjaston perustamisesta 20.4.1990.

Kirjaston neuvottelukunnassa oli arvovaltainen ministeriöiden ja muiden alan keskeisten toimijoiden edustus. Kansainvälisen talousoikeuden instituutin kirjastoa (KATTI-kirjastoa) johti FK Gunilla Häkli vuodesta 1992 alkaen siihen saakka, kunnes instituutin kirjasto ja tiedekunnan kirjasto yhdistettiin.⁴⁸ Yhdistetyssä kirjastossa hän työskenteli tietopalvelupäällikkönä eläkkeelle jäämiseen saakka ja toimi muun muassa kirjastonjohtajan sijaisena. Gunilla Häklin merkitystä kirjaston palvelujen kehittäjänä kuvastaa seuraava sitaatti: ”Miten instituutio voi jäädä eläkkeelle!”, parahti kauppaoikeuden dosentti Jaana Norio-Timonen nähtyään tiedekuntaneuvoston kokouksen esityslistalla tiedon Gunilla Häklin eläkkeelle siirtymisestä.”⁴⁹

4.2. Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjastot yhdistetään

Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjaston muuttaessa 1981 Porthaniasta Fabianinkatu 24:n kiinteistöön sen tiloissa tehtiin vain pintaremontti. Lisätilaa saatiin, kun kasvitieteen ja farmasian laitokset muuttivat Viikin kampukselle 1990-luvun lopulla. Alkoi keskustelu KATTI-kirjaston ja tiedekuntakirjaston yhdistämiseksi.

Tiedekuntakirjastojen ja Opiskelijakirjaston yhteistyö tiivistyi, kun Opiskelijakirjasto muutti Leppäsuonkadulta Domus Academican naapurista Kaisaniemenkadulle entiseen Pukevan kiinteistöön vuonna 1996 ja kirjastosta muodostettiin yliopiston erillislaitos seuraavana vuonna. Edeltävät parikymmentä vuotta se oli ollut HYK:n opiskeluosasto sen jälkeen, kun vastuu kirjastosta siirtyi Ylioppilaskunnalta valtiolle.

Vuodesta 1984 kirjastoa johtanut Marjatta Sulevo jäi vakavan sairauden vuoksi eläkkeelle vuonna 2000. Tiedekunta nimitti uudeksi kirjastonjohtajaksi MMK Eeva Laurilan, joka oli työskennellyt ainakin tutkimusassistenttina, taloussihteerinä ja suunnittelijana ennen pätevöitymistään kirjastotehtäviin. KATTI-kirjaston informaatikon tehtävään hänet valittiin 1990-luvun alussa. Laurila toimi osa-aikaisesti myös yliopiston kirjastotoimikunnan sihteerinä ja perehtyi digitaalisiin hankintoihin. Tultuaan valituksi tiedekunnan kirjastonjohtajan virkaan vuonna 2001 hänen tehtäväkseen tuli yhteistyössä tiedekunnan kanssa viedä läpi kirjastopalvelujen kehittämishanke, johon kuuluivat sekä kirjastojen ja kokoelmien yhdistäminen että tilojen peruskorjaus.⁵⁰

Tiedekunnan kirjastopalvelujen suunnittelu johti 90 vuotta toimineen tiedekunnan kir-

⁴⁸ Helsingin yliopiston arkisto: Kansainvälisen talousoikeuden kirjaston toimintakertomukset.

⁴⁹ Leena Huovinen, Gunilla Häkli eläkkeelle 2007; Helsingin yliopisto Verkkari 2007. Saatavana: <http://hdl.handle.net/10138/172135>. (Haettu 4.4.2019.)

⁵⁰ Lea Toivola, Kuka ja mistä: kirjastotoimikunnan uusi sihteeri Eeva Laurila yllättyi työstään, Helsingin yliopisto Verkkari 1/2000. Saatavissa: <http://hdl.handle.net/10138/171442>. (Haettu 4.4.2019.); Leena Huovinen et al. Muutoksen juna nytkähti liikkeelle oikisen kirjastossa. Helsingin yliopisto Verkkari 9/2002. Saatavana: <http://hdl.handle.net/10138/171189>. (Haettu 4.4.2019.) Vuonna 2009 Eeva Laurila johti humanistisen tiedekunnan kirjastoa. ja hänen sijaisenaan toimi aiemmin teologisen tiedekunnan kirjastoa johtanut FM Liisa Rajamäki.

jaston ja kymmenen vuotta toimineen Kansainvälisen talousoikeuden kirjaston yhdistämiseen kesäkuussa 2002. Yhdistämisen jälkeen kirjaston henkilökunnan määrä kasvoi kymmeneen. Vuonna 2004 kirjasto pääsi muuttamaan korjattuihin tiloihin osoitteessa Fabianinkatu 24. Muuttoon liittyi laaja kokoelmien järjestelyhanke.⁵¹

Kuten aiempina vuosikymmeninä, keskeisten professorien tuki oli merkityksellistä kirjastopalveluille. Erityisesti professori Antti Kivivuori kantoi vastuuta oman tiedekunnan lisäksi kampuksen ja yliopiston kirjastokehityksestä. Opiskelijakirjaston johtokunnan puheenjohtajana hän tuki aktiivisesti vuonna 1997 perustettua erillislaitosta, minkä lisäksi hänet tunnettiin sitoutuneena opettajana. Kivivuoren osallistumista ja näkemyksiä on kuvattu vuonna 2001:

”Harva opettaja on yhtä ansioitunut kirjastoaktivisti kuin siviilioikeuden professori Antti Kivivuori. Kivivuoren ”ansiolista” hengästyttää, on oikeustieteellisen tiedekunnan kirjaston neuvottelukunnan puheenjohtajuus, Opiskelijakirjaston johtokunnan puheenjohtajuus, keskustakampuksen kirjastotoimikunnan jäsenyys, yliopiston kirjastotoimikunnan varajäsenyys ja keskustakampuksen oppimiskeskustyöryhmän jäsenyys. ... Kivivuorella on selkeä kuva kirjaston aineiston jäsentämisestä. Oikeustieteilijöille tärkein lähdeaineisto ovat säädökset, sitten tulevat säädösten valmistelutyöt, oikeustapaukset ja kirjallisuus. Opettajalle ja tutkijalle aineiston pitäisi olla helposti löydettävissä. Kausijulkaisujen osalta Kivivuori mainitsee sisällysluettelokoosteet hyvänä tietopalveluna. Elektronisten aineistojen osalta kirjaston olisi ohjattava käyttäjä suoraan lähdetietoon, ei pohjattomille kotisivuille, joiden selailuun vain turhautuu.”⁵²

Eläkkeelle jäätyään Antti Kivivuori on jatkanut tietopalvelua lukuisille yliopistolaisille seuraten säännöllisesti kansainvälisiä julkaisuja.

5. Digitaalinen tietoympäristö mullistaa kirjastojen kokoelmia, tiloja ja organisaatioita

5.1. Tietoympäristön laaja-alainen muutos

Tulosjohtaminen ja valtion talouslama olivat käynnistäneet aktiivisen strategisen suunnittelun Helsingin yliopiston piirissä 1990-luvulla. Taloutta voimakkaammin kirjastoihin vaikutti kuitenkin käynnissä oleva perustavanlaatuinen muutos ydinpalvelujen alkaessa siirtyä digitaaliseen muotoon. Muutos vaikutti sekä tieteelliseen työskentelyyn että kirjastoihin monitahoisesti. Konsistori hyväksyi vuonna 1998 ensimmäisen Helsingin yliopiston kirjastolaitoksen yhteisen strategian (1998–2005). Meilahden, Viikin ja Kumpulan kam-

⁵¹ Eeva Laurila, Pykälät järjestykseen – Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjastopalveluita kehitetään, Helsingin yliopisto Verkkaari 14/2000. Saatavissa: <http://hdl.handle.net/10138/171411>. (Haettu 5.4.2019.)

⁵² Eeva Laurila, Professori Antti Kivivuori innostunut kirjastoasioista. Helsingin yliopisto Verkkaari 1/2001. Saatavana: <http://hdl.handle.net/libproxy.helsinki.fi/10138/171341>. (Haettu 4.4.2019.)

puksille rakennettiin uudet keskitetyt kampuskirjastot. Myös keskustakampuksella aloitettiin tiedekunta- ja laitoskirjastoja koskeva suunnittelu, jota vuosina 2000 ja 2004 toteutetut yliopiston kirjastolaitoksen kansainväliset arvioinnit vauhdittivat.

Kansainvälinen arviointipaneeli nosti esille avainkysymyksiä, jotka yliopiston tuli ratkaista kirjastolaitoksen tulevaisuutta suunniteltaessa. Ne liittyivät erityisesti kansallisiin tehtäviin, tiloihin, henkilöstöön ja johtamisjärjestelmään. Yliopisto perusti vuonna 2002 kirjastolaitoksen koordinoivan johtajan viran, jonka tehtäväksi tuli luoda edellytyksiä digitaalisten palvelujen kehittämiselle. Keskitettyä suunnittelua vaati myös näköpiirissä oleva kirjastohenkilöstön laaja eläköityminen. Kirjastolaitos oli käymässä läpi kokonaisvaltaista muutosta. Alkuaan määräaikainen virka vakinaistettiin 2005. Yliopisto nimitti tehtävään Opiskelijakirjaston johtajana toimineen TL Kaisa Sinikaran.

Kirjastojen omat lehtitilaukset vaihtuivat laajojen lehtipakettien lisenssineuvotteluihin, joiden tuloksena saatiin käyttöoikeus sovituksi ajaksi. Lisenssineuvottelujen tueksi perustettiin FinELib-palveluysikkö HYK:ssa (vuodesta 2006 alkaen Kansalliskirjasto), joka neuvotteli sopimuksia aluksi yliopistokirjastojen yhteisen konsortion puolesta, sittemmin kaikkien kirjastosektorien puolesta. Uusi käytäntö vaikutti yliopistokirjastojen perinteiseen avoimuuteen, sillä digitaalisten lehtien ja kirjojen käyttöoikeudet hinnoitellaan kunkin organisaation henkilöstön ja opiskelijoiden määrään perustuen, mikä rajaa verkkoaineistojen käyttöoikeutta. Kirjastot ovat kuitenkin järjestäneet käyttömahdollisuuksia tiloissaan kaikille kiinnostuneille. Digitaalisten aineistojen nopea lisääntyminen on edellyttänyt kirjastojen henkilöstöltä uudenlaista osaamista, lisännyt opetuksen ja viestinnän tarvetta ja muuttanut kirjastotilojen käyttöä. Myös kirjallisuuden ja kausijulkaisujen rahoitusmallit ovat keskittyneet.

Painetut tieteelliset lehdet alkoivat korvautua digitaalisilla jo 2000-luvun alkuvuosina. Helsingin yliopiston kirjastoon hankittujen e-lehtien määrä (9 700) ylitti vuonna 2003 ensi kerran painettuina hankittujen määrän (9 500). E-aineistokustannusten osuus oli jo tuolloin noin puolet yliopiston kirjastojen yhteenlasketuista hankintamenoista.⁵³ Helsingin yliopiston digitaalisten kausijulkaisujen määrä on kasvanut noin 30 000:een (vuoden 2017 tilasto). Myös kirjahankinnat ovat siirtyneet enenevästi e-kirjoihin, joiden käyttö on lisääntynyt merkittävästi viime vuosina.

5.2. Helsingin yliopistoon kaksi suurta kirjastoa

Helsingin yliopisto on käynyt läpi lukuisia muutoksia 1990–2000-luvuilla. Tiedekuntien toiminnot on jäsennetty neljälle kampukselle. Keskustakampuksella tilamuutoksia oli mahdollista toteuttaa sen jälkeen, kun lääke-, luonnon- ja biotieteiden laitokset olivat

⁵³ Marja Hirn, Helsingin yliopiston elektroninen kirjasto 2004–2006. Helsingin yliopisto 2003.

muuttaneet omille kampuksilleen. Yliopistolain pykälän 25 muutos vuonna 2006 vahvisti HYK:n toimialalaajennuksen ja nimen muutoksen Kansalliskirjastoksi. Alkuaan yliopistoa palvelleesta kirjastosta oli vuosien mittaan tullut kansallinen instituutio.

Helsingin yliopiston konsistori päätti samana vuonna, että teologisen, oikeustieteellisen, humanistisen, kasvatustieteellisen ja valtiotieteellisen tiedekunnan kirjastot sekä Opiskelijakirjasto yhdistetään keskustakampuksen kirjastoksi. Päätös perustui laajaan valmisteluun, joka jatkui useissa työryhmissä sekä kirjastoissa. Oikeustieteellisen tiedekunnan neuvottelukunnan puheenjohtajana toimi muutosten vuosina professori Martti Majanen (2002–2007). Hänen seuraajansa vuosina 2008–2012 oli eurooppaoikeuden professori Juha Raitio.

Rehtori nimitti keskustakampuksen kirjastonjohtajaksi FM Pälvi Kaiposen vuonna 2009. Vuodesta 2015 Pälvi Kaiponen on toiminut kirjaston tutkimuspalvelujen palvelujohtajana sen jälkeen, kun kampuskirjastojen johtotehtävät muutettiin palvelutoimintojen johtotehtäviksi.⁵⁴

Yliopistolain muutos 2010 heijastui niin tiedekuntien kuin kirjastojen rakenteisiin. Konsistorin päätöksellä kaikki kampuskirjastot koottiin yhteiseksi Helsingin yliopiston kirjastoksi, joka aloitti toimintansa vuoden 2010 alusta. Kansleri nimitti ylikirjastonhoitajan tehtävään TT Kaisa Sinikaran. Hänen siirtyessään eläkkeelle 2013 ylikirjastonjohtajaksi nimitettiin dosentti Kimmo Tuominen.

Helsingin yliopiston kirjaston johtokunnan puheenjohtaja on ensimmäinen vararehtori: 2010–2013 vararehtori Ulla-Maija Forsberg, 2013–2017 vararehtori Anna Mauranen ja hänen jälkeensä vararehtori Sari Lindblom. Kirjastolla on neljä kampuskirjastoneuvottelukuntaa. Professori Juha Raitio on toiminut keskustan kampuskirjastoneuvottelukunnan puheenjohtajana vuodesta 2010 alkaen.

5.3. Keskustakampukselle uusi oppimiskeskus ja yliopiston pääkirjasto

Keskustakampukselle avattiin vuonna 2003 Aleksandria-nimen saanut oppimiskeskus, jossa opiskelijoilla on käytössään noin 340 työasemaa, neuvontapalvelua ja ryhmätyö-, opetus- ja lukutiloja. Yliopiston opiskelijoiden on mahdollista saada avain, jolloin tiloja voi käyttää myös yöaikaan.

Vielä laajempi tilasuunnittelu käynnistyi 2005–2006 dekaanien, yliopiston johdon ja tilakeskuksen yhteistyönä. Syyslukukauden alkaessa 2012 avattiin yliopiston uusi pääkirjasto Kaisa-talossa (Fabianinkatu 30), johon sijoittuivat keskustakampuksen kirjasto sekä kirjaston yhteiset palvelut. Pääkirjastossa on noin 1 200 työskentelypaikkaa, ryhmätyötiloja,

⁵⁴ Kimmo Tuominen, Organisaatio ei ole päämäärä vaan väline: Helsingin yliopiston kirjaston organisaatiomuutoksen tavoitteet ja toteutus. Signum 1/2015, s. 12–17.

Keskustakampuksen kirjastot koottiin vuonna 2012 avattuun yliopiston uuteen pääkirjastoon Kaisa-taloon (Fabianinkatu 30). Oikeustieteen kokoelmat ovat kirjaston neljännessä kerroksessa ja kahdessa kellarikerroksessa. Työskentelypaikkoja kirjastossa on noin 1200. Kuva: Mika Huisman, Helsingin yliopiston kirjaston kuvakokoelmat.

taukotilaa ja muun muassa opiskelijoiden käyttöön pieni ruokailutila. Kahvila helpottaa kirjastossa työskentelyn tauottamista. Kirjastosta on suora yhteys oppimiskeskus Aleksandriaan ja sisäyhteys Porthaniaan sekä hissiyhteys Kaisaniemenkadulle ja metrotasolle.

5.4. Oikeustieteen kirjasto- ja tietopalvelut Kaisa-talossa

Pääkirjaston kokoelmat on jaettu tieteenalavyöhykkeisiin. Oikeustieteellinen kirjallisuus (noin 60 000 nidettä) on sijoitettu pääkirjaston neljänteen kerrokseen sekä kahden kellarikerroksen kokoelmatiloihin.

Kirjallisuuden hankinta perustuu yliopiston tutkijoiden, opettajien ja opiskelijoiden tarpeisiin. Kotimainen tieteellinen aineisto ja opetussuunnitelmien kirjallisuus (kurssikirjat) hankitaan mahdollisimman kattavasti. Kirjat hankitaan e-kirjoina, mikäli mahdollista. Ulkomaisen aineiston hankinta perustuu lähinnä asiakkaiden hankintaehdotuksiin. Kirjasto vastaa Helsingin yliopiston avoimen digitaalisen arkiston (HELDA) ja julkaisualustan ylläpidosta ja kehittämisestä. Tutkijoille on tarjolla tukea avoimen julkaisemisen ja tutkimusaineistojen kysymyksissä. Kirjaston kotisivulle <http://www.helsinki.fi/kirjasto/fi/etusivu/> on koottu laajasti opastusta palveluista ja aineistoista.⁵⁵

⁵⁵ Kirjaston nykyisten palvelujen esittelystä kiitän Arja Niskalaa, joka on oikeustieteen yhdyshenkilö Helsingin yliopiston kirjastossa. Haastattelu 29.4.2019. Kiitän myös professori Antti Kivivuorta asiantuntevista kommentista.

Oikeustieteen opiskelijoiden ja tutkijoiden käytössä on runsaasti e-aineistoja, joita on mahdollista hakea kirjaston luettelotietokantojen (HELKA, FINNA) kautta mutta myös tieteenaloittain järjestettyinä tiedostoina ja neuvontapalveluina: <http://www.helsinki.fi/kirjasto/fi/tiedonlahteet/#Oikeustiede>.

Library Guides -sivustolta löytyy tietoa oikeustieteen julkaisuista, uusien aineistojen koekäytöistä ja ajankohtaisista uutisista. Sieltä löytyvät myös oikeustieteen yhdyshenkilöiksi nimettyjen asiantuntijoiden yhteystiedot: <http://libraryguides.helsinki.fi/oikeustiede>.

5.5. Kansalliskirjaston ja Helsingin yliopiston kirjaston käyttö eriytyy

Syyskuun alusta 2019 yliopiston kirjastopalveluissa tapahtuu merkittävä muutos. Kansalliskirjaston lainat, tilaukset, varaukset, palautukset ja maksut voi hoitaa vain Kansalliskirjastossa tai Kansalliskirjaston hakupalvelussa kansalliskirjasto.finna.fi. Kansalliskirjaston käyttäjä saa oman Kansalliskirjastokortin.

Helsingin yliopiston kirjaston palvelut säilyvät muutoin ennallaan, samoin Helka-kirjastokortti. Kansalliskirjaston kokoelmia ei kuitenkaan enää voi hakea Helka-tietokannan kautta. Kirjastopalvelujen eriytymisen taustalla ovat kirjastojärjestelmien muutokset. Kansalliskirjasto siirtyy syksyllä 2019 käyttämään avoimen lähdekoodin Koha-kirjastojärjestelmää. Helsingin yliopiston kirjasto puolestaan ottaa syksyllä 2020 käyttöön yliopistokirjastojen yhteisen palvelualueen painettujen ja digitaalisten kirjojen, lehtien ja artikkelien etsimiseen ja käyttöön. Helka-tietokannasta löytyy edelleen kaikki Helsingin yliopiston koulutusohjelmien vaatimuksissa oleva kirjallisuus.

6. Lopuksi

Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjastopalveluilla on vuonna 2020 kunniakas 110 vuoden taival takanaan. Tänä aikana kirjaston kokoelmat ja palvelut ovat kokeneet huomattavia muutoksia pienestä seminaarikirjastosta osaksi Helsingin yliopiston laajaa pääkirjastoa. Huomattava osa painetuista lehdistä, lakikokoelmista ja kirjallisuudesta on siirtynyt verkon kautta luettaviksi. Uusia palveluja on käytettävissä. Kirjaston perustehtävä – luoda edellytyksiä käyttäjiensä työskentelylle – sen sijaan on säilyttänyt asemansa entistä vahvempaan.